

Медведь М.М.,
кандидат філологічних наук,
директор Наукової бібліотеки
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

ІННОВАЦІЇ В РОБОТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті висвітлено сучасний стан розвитку Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, інноваційні впровадження та інформаційні технології в її діяльності.

Ключові слова: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, бібліотечні інновації, інформатизація бібліотеки, сучасні бібліотечні технології, електронна бібліотека, електронний каталог, університетський репозитарій.

Кардинальні зміни в суспільному розвитку України, які відбулись за останні два десятиліття, суттєво підвищили роль бібліотек, і сталося це завдяки використанню їх інформаційних ресурсів. У сучасних умовах глобальної інформатизації бібліотечні ресурси набувають важливого значення як національний стратегічний ресурс, що визначає рівень інтелектуального потенціалу суспільства.

Важливим напрямом у роботі Наукової бібліотеки УжНУ є її діяльність із забезпечення швидкого й ефективного доступу користувачів до власних ресурсів бібліотеки як у стінах книгозбірні, так і за її межами. Основним завданням вузівської книгозбірні в рамках цієї діяльності став розвиток засобів та методів оптимального поєднання потреб користувачів з інформаційними можливостями бібліотеки. Домінуючого значення в роботі бібліотеки набуває принцип загальнодоступності інформації. Інформаційний напрям забезпечується збиранням, зберіганням і поширенням інформації, адже інноваційні технології вимагають від бібліотеки використання сучасних інформаційних автоматизованих систем. Насамперед це забезпечує загальнодоступність до інформації за рахунок Інтернету та створення автоматизованих баз даних.

З активним розвитком комп'ютерних технологій відбувається трансформація функцій бібліотеки. Крім традиційних, бібліотека бере на себе функцію оцифрування книжкової спадщини українського народу, що забезпечує її збереження та активізацію використання. Процес накопичення інформаційних ресурсів, який акумулюється у бібліотеці, характеризується інтенсивністю зростання унікальної за змістом і різноманітної за формою інформаційної продукції, що потужно доповнюється формуванням системи інформаційних комунікацій та використанням глобальних комп'ютерних

мереж. Інформаційно-технологічні та соціально-економічні зміни в діяльності сучасної бібліотеки змушують переосмислювати традиційні підходи до організації системи управління, формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, зміни норм і принципів комплектування бібліотечних фондів.

Зробивши значний крок на шляху інформатизації, Наукова бібліотека університету активно впроваджує новітні технології у свою роботу, адаптуючись до виконання функцій в нових умовах. Нагальними стали потреби користувачів у отриманні інформації та інформаційних продуктів і сервісних послуг, що пов'язано з використанням комп'ютерної техніки.

Сучасна книгозбірня неможлива без використання нових технологій та нерозривно пов'язаних з ними нових форм бібліотечного та інформаційного забезпечення. У ХХІ столітті головними джерелами інформації є книга і комп'ютер. Саме з цією метою в структурний склад Наукової бібліотеки уведено новий відділ, який взяв на себе роль лоцмана інноваційних впроваджень в її роботу. Основними завданнями відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення є:

- послідовна автоматизація всіх бібліотечних процесів;
- ведення, підтримка, збереження електронного каталогу;
- вдосконалення та підтримка бібліотечної web-сторінки;
- створення електронної бібліотеки УжНУ;
- наповнення університетського репозитарію.

Слідуючи освітнім інноваційним тенденціям, в університеті запроваджено електронний репозитарій праць науковців вузу, що стрімко підняло рейтинг університету. На сьогодні в репозитарій завантажено близько 11 тис. статей, з них Наукова бібліотека завантажила 6550, майже 50% електронних ресурсів в університетському репозитарії розміщено саме співробітниками бібліотеки. Ця робота розпочалась із завантаження архівів Наукових вісників УжНУ, а метою – стало оцифрування наукових періодичних видань університету.

Варто відзначити, що у 2016 році було 24679 звернень користувачів до репозитарію УжНУ. До речі, станом на сьогодні в рейтингу академічних репозитаріїв у Webometrics наш університет займає 19 місце, піднявшись у його загальному рейтингу з 45 на 29 позицію.

Вебометричний рейтинг університетів світу (англ. *Webometrics ranking of world's universities*) – один з рейтингів, за яким аналізують ступінь представлення діяльності університетів в Інтернет-просторі.

Вже нікого не здивує факт, що сьогоднішні читачі можуть бути віртуальними, тобто «прийти» до бібліотеки через Інтернет-мережу. Першим кроком до цього стало **відкриття електронного каталогу Наукової бібліотеки УжНУ**, що дало можливість переглянути її каталоги з будь-якого куточка світу в будь-який час.

Станом на кінець минулого року року електронний каталог нараховував 275 852 записи, з них:

- описів книг –159 711

- описів статей – 16 497
- описів періодичних видань – 30 544
- описів дисертаційних досліджень – 774
- описів авторефератів – 61 914
- електронних документів – 230

Про інтенсивність впровадження інновації говорять цифри: протягом 2016 року до електронного каталогу бібліотеки було введено 49203 записи, з них:

- описи книг – 31905 записів
- описи статей – 2450 записів
- описи періодичних видань – 6960
- описи дисертаційних досліджень – 24
- описи авторефератів – 4529

Особливою цінністю електронного каталогу є досконала система пошуку потрібної інформації, основні поля якого розширюються ключовими словами та темами. Електронний каталог надає можливість не лише віднайти потрібне видання, а й переглянути ряд публікацій відповідно до теми пошуку.

Також у 2016 році розроблено нову послугу: **відкриття електронних посилань в електронному каталозі бібліотеки**. Це означає, що у разі наявності книги у фонді бібліотеки, а також її ідентичного електронного варіанту, при відкритті електронного каталогу бібліотека акцентує на цьому увагу, висвітлюючи посилання. Якщо книга не має електронного варіанту в самій бібліотеці, але має його в електронному репозитарії, то бібліотека висвітлює посилання з електронною адресою репозитарію.

Завдяки таким інноваціям значно зріс інтерес до бібліотеки. На її сайт щодня заходять сотні користувачів. Бібліотека має власний сайт, на якому найпоширенішою є рубрика **Електронні ресурси**, що містить понад 600 повнотекстових документів. Саме тому наш бібліотечний лозунг звучить так: – «Чим більше презентуємо те, чим володіємо, тим більше залучаємо користувачів до бібліотеки».

Ще одна інновація – **оцифрування цінних видань**, які публікувалися починаючи з 1947 року («Наукові записки Ужгородського державного університету з 1947 по 1963 рр.»), а також «Місяцослов'я», «Фонд Михайла Мольнара», «Карпатській календар», «Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді» та ін.). Протягом 2016 року оцифровано понад 150 документів, які містять 17883 сторінки. За січень 2017 року оцифровано 7 документів (1244 сторінки). Доступ до цих видань можна отримати на сайті бібліотеки в рубриці «Електронні ресурси», а інтерес до них підтверджено електронною статистикою: понад 7000 користувачів скористались можливістю переглянути наші власні електронні ресурси.

На сайті бібліотеки відкрито **електронні версії бібліографічних покажчиків**, тобто власних видань Наукової бібліотеки. За 2016 рік рубрика «Видання бібліотеки УжНУ» поповнилася покажчиком «Основні праці науковців Ужгородського національного університету (1991 - 2015)».

Ще один цікавий проект – **віртуальні виставки**. Загалом представлено 5 виставок, 3 з яких були створені у 2016 році:

1. «Син народу, що вгору йде...» (до 160-річчя з дня народження Івана Франка);
2. «Скарби старої закарпатської книжності»;
3. «На відстані часу: 245-річчя від дня народження Івана Семеновича Орлая, культурно-освітнього діяча, доктора медицини, доктора філософії».

На минулорічних виставках було презентовано 37 рідкісних видань.

Інноваційним кроком стала передплата Науковою бібліотекою двох **баз даних**: Web of Science та ЦУЛ (Центр учбової літератури). Запровадивши послугу online-бібліотека, книгозбірня розширює інновації. З цією метою університетом було підписано декларацію про приєднання до Консорціуму e-VERUM, що дає доступ до платформи Web of Science. Основною метою цього проекту є поліпшення доступу до наукових електронних інформаційних ресурсів, посередником у якому виступає саме Наукова бібліотека. Це сприяє підвищенню продуктивності та ефективності діяльності вчених університету, відкриттю доступу до публікацій у провідних наукових виданнях та поліпшенню показників української науки в міжнародних рейтингах.

Протягом 2016 року нашими користувачами платформи Web of Science було здійснено 2357 переглядів. З метою підняття активності користування платформою Науковою бібліотекою проведено 5 тренінгів-навчань з можливостей користування Web of Science, навіть проведено виїзний тренінг у неврологічному відділенні Закарпатської обласної лікарні.

Ще одне нововведення книгозбірні – online-бібліотека видавництва «Центр учбової літератури». Це передплачений доступ до електронних версій навчальних книг через Інтернет – перший і поки що єдиний в Україні проект такого рівня, коли університет може цілком легітимно користуватися великим переліком підручників та науковою літературою (995 посібників).

Наукова бібліотека також створила **5 власних баз даних** (праці викладачів УжНУ, дисертації, автореферати, Наукові вісники, репозитарій). До них у 2016 році ввійшла ще одна база «Книги Олени Рудловчак» – 4619 примірників.

На кінець 2016 року комп'ютерний парк університетської бібліотеки налічував 58 одиниць комп'ютерної техніки. Порівняно з попередніми роками він суттєво поповнився: у 2013 році він становив 37 одиниць, у 2014 - 46, у 2015 р. – 51 одиницю.

Запровадження в бібліотеці УжНУ нових інформаційних технологій активізувало вивчення нових послуг. Традиційний образ бібліотеки як сховища першоджерел книг змінився, це завдячуючи новим видам інформаційних носіїв. Користувачі відчули перевагу нових послуг порівняно з традиційними: замість багатогодинного пошуку та перегляду інформації – миттєвий результат.

Відповідаючи на вимогу часу, у 2016 році Наукова бібліотека спрямувала свою діяльність на ефективне задоволення інтересів та запитів

користувачів, забезпечуючи доступ до друкованих та електронних інформаційних ресурсів. Визначивши Інтернет як додатковий інформаційний ресурс із забезпечення інформаційних потреб користувачів, університетська книгозбірня надає можливість доступу до друкованих джерел інформації, до світових електронних інформаційних ресурсів, чим суттєво розширила свої можливості в інформаційному обслуговуванні.

Проте успіхи інформатизації неможливі без належного рівня інформаційної культури, тому у 2016 р. відповідно до розпорядження по УжНУ за №5-Р від 09.02.2016 р. «Про організацію курсів підвищення кваліфікації з комп'ютерної грамотності» частина працівників бібліотеки скористалася можливістю підвищити свою комп'ютерну грамотність. Це стало вже другим етапом такого підвищення, перший відбувся у 2015 році. Сучасний користувач володіє комплексом знань і вмінь, які дозволяють йому орієнтуватись в інформаційному середовищі, навичками роботи з комп'ютером, методикою пошуку в традиційному та автоматизованому режимах, можливістю користуватися основними довідковими засобами, орієнтуватись в інформаційному середовищі. Цими ж навиками зобов'язані володіти й бібліотекарі, адже це їх професійна місія – надавати рекомендації і допомогу в пошуку джерел інформації.

Для ефективного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотека активно впроваджує в практику новітні комп'ютерні технології, а саме: копіювання, сканування, оцифрування документів.

Продовжується комп'ютеризація відділів. Протягом 2016 року повністю завершено процес комп'ютеризації у таких відділах: «Карпатика», «Абонемент наукової та художньої літератури», «Абонемент начальної медичної літератури» та «Абонемент навчальної фізичної та технічної літератури». Комп'ютеризація цих відділів надала можливість з 1 вересня 2016 року запропонувати користувачам повне електронне обслуговування: від пошуку до видачі та повернення книг.

У кінці 2016 року електронні формуляри відкрили 5955 користувачів (2015 року – 1566, тобто майже в 4 рази більше читачів перейшло на електронне обслуговування).

За 2016 рік до наповнення електронної бази Наукової бібліотеки долучився ще один важливий відділ «Карпатика». Саме він до бази влив 22888 примірників видань. Відрадіним є той факт, що серед користувачів відділу не лише українські, й закордонні науковці.

Ще один відділ Наукової бібліотеки заслуговує на особливу увагу – наукової та художньої літератури. Ним до електронної бази УФД/Бібліотека за 2016 рік введено 8410 назв одиниць бібліотечного фонду.

Головний (центральный) абонемент бібліотеки не лише перейшов на електронне обслуговування читачів, а й відповідно до наказу про зарахування студентів на навчання до університету самостійно відкриває початковий електронний формуляр користувача. Що особливого в цьому? Щільна співпраця з навчальною частиною та студентським відділом університету, коли автоматично спрацьовує схема: «Зарахований на навчання

– автоматично користувач бібліотеки», тобто першокурсника, що переступає поріг бібліотеки, вже чекає електронний формуляр. До речі нам розповіла про такий метод бібліотечного обслуговування користувачів за кордоном гостя бібліотеки колишня – випускниця університету, яка успішно продовжила навчання в магістратурі в Німеччині. Другою фішкою роботи головного абонементу стало підписання обхідного, адже тепер працівники цього відділу самостійно, миттєво виявляють боржників книгозбірні, а бібліотечна програма допомагає їм у цьому. Для студентів відпала необхідність підписувати обхідний лист у різних філіях бібліотеки.

Комп'ютеризовано ще один важливий відділ – абонемент навчальної медичної літератури, а вже з початку навчання 2688 студентів отримали підручники новим для них способом. Про навантаження на працівників бібліотеки говорять цифри: фонд згаданого абонементу становить понад 60 тисяч примірників підручників.

Таку ж роботу провів абонемент навчальної фізичної та хімічної літератури, включивши в бібліотечну програму понад 42 тисячі примірників фонду, відкривши 420 електронних читацьких формулярів. Новий метод роботи Наукової бібліотеки був широко презентований медіацентром університету.

До електронної бази УФД/Бібліотека відділу центрального книгосховища – включено 92886 записів, з них авторефератів – 60634.

Наукова бібліотека отримує суттєву фінансову підтримку керівництва університету, лише протягом 2016 року університетом для потреб бібліотеки було закуплено технічні засоби (для підтримки комп'ютерного оснащення) на суму понад 47 тисяч. Саме тому протягом згаданого періоду, бібліотека змогла отримати: принтерних етикеток – вартістю на 9450 гривень, новий потужний сервер вартістю понад 5 тисяч гривень, 6 сканерів вартістю 1400 гр. кожен, термоетикетки для штрихкодів на книгах – на суму 6300 гр., кабелі мережеві - понад 2 тисячі та ін.

У кінці 2016 року розпочато створення електронного каталогу окремої колекції бібліотеки – фонду рідкісних книг (видання періоду з 1830 по 1917 рік). Для цього керівництвом бібліотеки відібрані найкомпетентніші працівники, які, крім володіння програмою, мають знання з книгознавства, уміння створювати нові теми, каталогізувати книги. Велику допомогу в роботі із занесенням у програму колекції «Книга ХІХ–початку ХХ століття» надають працівники відділу наукової обробки. Завдяки їм проходить редагування записів рідкісних книг, тобто не допускаються помилки або неточності в бібліотечних описах рідкісних книг, вони слідкують за правильністю створення тем та підтем каталогів, надають рекомендації із дотримання стандартів та ін. Саме цим відділом проводяться наради для працівників бібліотеки, що працюють з фондом рідкісних книг, ними вносяться коректні пропозиції та звертається увага на помилки, допущені при описах книг.

У зв'язку з комп'ютеризацією полегшено роботу відділу комплектування, бо саме від чіткого відслідковування книгозабезпечення літературою навчальних дисциплін, залежить правильне формування університетської книгозбірні та підготовка ліцензійних та акредитаційних справ університету.